

УДК 347.948.2

І. І. КОГУТИЧ

*Іван Іванович Козутич, доктор юридичних наук,
професор Львівського національного університе-
ту імені Івана Франка*

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ «КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ» ТА СУТНІСТЬ «ТЕХНОЛОГІЙ» В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Нині вже загальновідомо, що ефективність слідчої, прокурорської, експертної, адвокатської і суддівської діяльності в кожному конкретному кримінальному провадженні істотно залежить від уміння належно опрацювати різноманітну інформацію, яку мають в своєму розпорядженні реалізатори цієї діяльності. Тобто, ця ефективність у значній мірі залежить від хисту здійснення інформаційно-аналітичної роботи слідчих, прокурорів, експертів, адвокатів і суддів.

Особа, яка здійснює у відповідній формі кримінальне провадження або бере в ньому участь повинна так чи інакше сприйняти і опрацювати (переробити) величезний масив інформації, вичленувати з нього найважливішу саме для себе, як здійснювача відповідної процесуальної функції, не допустившись у цьому помилки, пов'язаних як з недоліком цієї інформації та труднощами в її отриманні, так і з дефіцитом часу, а часто й невисоким своїм професійним рівнем.

Також значний час витрачається на рутинну роботу стосовно складання різних документів процесуального характеру: протоколів, постанов, запитів тощо.

І тут на допомогу має прийти комп'ютерна техніка.

Саме вона здатна не лише раціоналізувати відповідні інформаційні процеси, а й допомогти в підготовці прийняття слідчими, прокурорами, оперативними співробітниками, експертами, судьями та адвокатами відповідних процесуальних і тактичних рішень.

Нині вже відомо, тобто реально розроблено і використовується на практиці, декілька систем, що за суттю моделюють діяльність, так званих, слідчих-методистів, які використовуючи комп'ютерні програми, допомагають розслідувати найбільш складні злочини!

Ця допомога полягає, передусім, у формулюванні за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень конкретних рекомендацій.

Іншими словами, під час розслідування конкретного злочину в комп'ютер у діалоговому режимі вводяться відомості про суб'єктний склад і спосіб цього злочину, про предмет злочинного посягання, потерпілого тощо.

Після обробки цих даних на екран видаються конкретні варіанти рекомендацій, які: можуть бути використані в плануванні конкретного розслідування; дозволяють згрупувати інформацію за епізодами і учасниками; підказують, як найефективніше виконати конкретну слідчу дію; здійснити пошук і зіставлення епізодів, прізвиськ, прізвиськ, дат і таке ін.

Застосування засобів комп'ютерної техніки навіть в найскладніших формах, заснованих на використанні методів «штучного інтелекту», зовсім не означає, що слідчий, прокурор, оперативник або експерт стають бездумними виконавцями рішень, що приймаються комп'ютером.

По-перше, комп'ютерний «інтелект» є в нашому випадку узагальненим передовим досвідом слідчої (експертної) діяльності, а по-друге, йдеться виключно про рекомендації, що не мають обов'язкового характеру.

Зрозуміло, щоб комп'ютеризована інформаційна система була працездатною, необхідно дотримуватися наступних правил: 1) уся інформація, що вводиться в комп'ютер, повинна записуватися з використанням спеціальної термінології на мові, що унеможливило різне тлумачення; 2) переробка інформації повинна проводитися відповідно до алгоритму в точній певній послідовності операцій, що дозволяють вирішити будь-яке конкретне завдання з певного класу однотипних завдань, причому початкові відомості можуть в певних межах змінюватися.

З іншого боку, необхідно зазначити, що сучасні комп'ютерні системи повинні використовуватися, і реально вже використовуються, також і в процесі викладання криміналістики у вищих навчальних закладах, а також на курсах підвищення кваліфікації суддів, слідчих і співробітників оперативних підрозділів.

З цією метою вже створено низку імітаційних навчальних систем, у яких моделюються як окремі слідчі дії (наприклад, огляд місця події, обшук, слідчий експеримент), так і хід розслідування в цілому. Йдеться про вже відомі програми-тренажери «Вбивство», «Слідчий», «Рекет», «Міраж»².

Використання комп'ютерів у навчальному процесі, як відомо, покращує процес засвоєння студентами (у широкому розумінні цього слова) відповідного матеріалу, забезпечує кероване управління їх навчанням за задалегідь розробленою програмою.

Визначаючи перспективи застосування комп'ютерів у вивченні криміналістики (а за бажанням – і кримінального процесу, прокурорського нагляду, юридичної психології тощо), можна запропонувати наступні напрями: 1) використання комп'ютерних форм автоматизованих навчальних інформаційно-довідкових систем (або вже наявних в окремих навчальних закладах, або ініціативно створюваних у межах відповідної кафедри. Про системи в надрах поліцейських НДЕКЦ і УІАЗ, зрозуміло, не йдеться. Однак, як зразок, можна б використати їх форми і методи накопичення й опрацювання відповідної реєстраційно-облікової інформації); 2) розробка на комп'ютерній базі систем супроводу – підтримання ухвалення рішень (тактичних, процесуальних тощо), а також автоматизованих робочих місць (АРМ), передусім: слідчого, прокурора – процесуального керівника, оперативника у кримінальному провадженні, експерта, адвоката, судді; 3) застосування комп'ютерів у ході проведення практичних занять із криміналістичної техніки, тактики і методики; 4) використання комп'ютерів для отримання практичних навичок виявлення, встановлення і розслідування окремих видів злочинів, їх судового розгляду (на базі імітаційних навчальних систем, тобто розробка комп'ютерних ділових ігор); 5) застосування комп'ютерного контролю знань за різними розділами і галузями криміналістики (вже відомі – комп'ютерні тестові форми).

Що ж до застосування комп'ютерів у ході проведення практичних занять із криміналістичної техніки, тактики і методики, то прикладом цього напряму можуть служити вже на сьогодні розроблені й можливі для легального придбання в навчальних цілях автоматизовані інформаційні системи «Зброя» і «Холодна зброя».

Застосовуючи систему «Холодна зброя», можна отримувати інформацію про призначення, будову, способи вражаючої дії різних видів холодної зброї, спосіб виготовлення і методику її випробування на відповідність криміналістичним вимогам. Система «Зброя» містить необхідні навчальні відомості про сучасну вогнепальну зброю і боєприпаси до нього.

Використання комп'ютерів для набуття практичних навичок виявлення, встановлення, розслідування і судового розгляду окремих видів злочинів буде ефективним під час проведення занять стосовно тем із криміналістичної методики. Вже нині наявні й можливі для придбання на відповідних умовах імітаційні навчальні системи («Слідчий», «Вбивство», «Вбивство без трупа», «Рекет», «Розслідування звалтувань»), що створені на основі колись успішно розслідуваних реальних кримінальних проваджень. Ці системи формуватимуть у студентів необхідні навички із ухвалення відповідних рішень, навчатимуть конструюванню версій, плануванню розслідування (судового розгляду) тощо.

А зараз коротко про так звану «технологію» у криміналістиці. Іншими словами, хотів би поділитись міркуваннями щодо теоретичного підґрунтя і практичної потреби в запровадженні в мову криміналістики терміна «технологія».

Насамперед зазначу, що я особисто не є противником термінологічних нововведень, оскільки є одним з ініціаторів запровадження такої низки нових термінів (понять), як: дисимуляція (різновид негативних обставин)³; серволабрні методи (від англ. serve – обслуговувати, або від лат. servio – служу і лат. laboro – праця, практика) буквально серволаборність відповідає поняттю «діяльність, скерована на врегулювання праці (практики)». Іншими словами, серволабрні методи – це тотожне поняття прикладним методам⁴; латентування – приховування⁵; тактичний інструментарій (засоби криміналістичної тактики)⁶; гіпнопродукція⁷ тощо.

Однак з технологією не все так просто. Цією до кінця навіть семантично не з'ясованою категорією вже деякі науковці-криміналісти пояснюють предмет криміналістики, предмет криміналістичної тактики і методики⁸. Водночас не дають бажаних пояснень багатьом питанням і протиріччям, породженим таким нововведенням.

Безумовно, цілком виправдано вести мову про загальнотеоретико-правові та спеціально-юридичні передумови оперування цим поняттям. Перші пов'язані з розвитком на сьогодні нового напряму в загальній теорії права, що дістав назву «Правова технологія»⁹. Тобто, правова технологія – це заснована на визначених принципах, прогнозах і планах (стратегіях) система розумових і зовні актуалізованих дій та операцій компетентних фізичних і юридичних осіб (органів), пов'язана з виданням (тлумаченням, реалізацією, систематизацією) юридичних рішень (актів), у ході якої оптимально використовуються необхідні ресурси (матеріальні, трудові, фінансові, організаційні), а також загально соціальні, технічні і спеціально-юридичні засоби, прийоми, способи, методи і правила, процесуальні форми (стадії, провадження і режими) і відповідні типи, види, підвиди контролю за діяльністю суб'єктів та учасників юридичної практики (одна з чисельних спроб дефініції правової (юридичної) технології¹⁰).

Іншими словами, юридична технологія має вигляд своєрідного виробничого процесу з підготовки і видання нормативних правових актів, у якому реально очевидні задалегідь визначені операції і правила стандартного характеру.

Про технологію говорять і автори, що досліджують питання правозастосовної діяльності в господарському судочинстві, цілком правомірно розглядаючи господарську технологію вибору й аналізу норми права, в яку включаються чітко коректовані операції з: пошуку норми, що підлягає застосуванню у справі; перевірки

правильності тексту нормативно-правового акта, що містить вказану норму; перевірки дії цієї норми в часі, в просторі і за колом осіб; з'ясування змісту цієї норми, пошук норми за наявності правової прогалини тощо¹¹.

Говорять про технологію і в кримінальному процесі. Однак, тут необхідно підкреслити, що розгляд кримінального процесу як соціальної технології виникає лише у зв'язку з перенесенням акценту зі встановлення матеріальної істини в кримінальному провадженні на встановлення істини формальної (юридичної) як мети цього провадження. Прибічники цієї технологізації вважають, що «важлива не мета, а те, як не допустити отримання небажаного результату. Тому безплідні суперечки про істину як мету кримінального процесу»¹². Ця авторка пише, що «... кримінальний процес існує лише в дії кримінального процесуального права і є одним із різновидів соціальних технологій, а саме – технології правосуддя, тобто простій і чіткій сукупності прийомів і способів здійснення правосуддя. У сфері, яка іменується кримінальним процесом, можна і треба говорити про істинність способу кримінальної процесуальної діяльності, а не її результату. І в цьому сенсі кримінальний процесуальний закон має бути орієнтований на істинність не кінцевого результату, а на спосіб його практичного здійснення слідчим (суддею), який сам собою забезпечує організацію їх мислення за певною схемою – технологією...»¹³.

Природньо, що розуміння кримінального процесу як соціальної технології спричинило певну критику з боку багатьох науковців, передусім процесуалістів, оскільки існує побоювання, що за такого підходу основним завданням органів, що здійснюють кримінальне провадження, стане дотримання «правил гри», а не досягнення його результатів¹⁴.

Однак повернемося до криміналістики. Репрезентантами технології в криміналістиці справедливо можна назвати П. Д. Біленчука, який стверджує про доцільність створення технології збирання, обробки та збереження і видачі доказової інформації їх користувачу, а також про технологію обробки незвичного продукту – інформації у вигляді накопичених людством знань тощо¹⁵.

Можна також назвати російських науковців Р. С. Белкіна, В. О. Образцова, А. О. Топоркова та інших, які, говорячи про дидактичну чи наукову спрямованість криміналістики (і як дисципліни, і науки), у тому чи іншому контексті розглядають технологію як засіб реалізації положень кримінального і кримінального процесуального законів під час виконання окремих слідчих дій, тактичних і методичних комплексів у ході здійснення пошуково-пізнавального процесу розслідування¹⁶.

Безумовно, необхідно зазначити, що в 2011 р. в Одесі А. А. Барцицькою (під керівництвом проф. В. В. Тищенко) захищено кандидатську дисертацію «Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки». Однак, як не прикро про це говорити і за усієї поваги до її авторів, ні сутність, ні місце криміналістичної технології в системі криміналістики, тобто співвідношення технології із вже ustalеними криміналістичними категоріями: тактикою, методикою і т.ін. у цій роботі так і не зроблено¹⁷. Не зроблено це і вже згадуваними науковцями В. О. Образцовим, Р. С. Белкіним, А. О. Топорковим та іншими їх послідовниками з цієї тематики.

Наразі не наводитимемо всіх тих положень, на основі яких виправдано констатувати висновок про породження у такий спосіб чималої кількості проблем і плутанини в розумінні, немов би вже ustalених криміналістичних явищ. Лише зазначимо, що В. О. Образцов взагалі не вважає за необхідне в розробці цілісної і узгодженої відповідної тематичної концепції. Він лише зазначає, що технологія – це утворення ширше за тактику, і остання є її складовою. А в чому ж потреба в існуванні цього нового діяльнісного явища – процесу, чіткої відповіді немає.

Р. С. Белкін вважає, що технологія має місце у виконанні тих слідчих дій, де відсутня потреба в переборенні протидії. Іншими словами, тактика притаманна, передусім, обшуку й допиту. А всім іншим слідчим діям та їх комплексам, які можна виконувати без особливих розмірковувань, тобто майже «автоматом», «технологія» не потрібна.

Зрозуміло, що за такого спрощеного трактування існує проблема. Адже під час допитів не завжди є потреба в переборенні протидії (наприклад, допити в безконфліктних ситуаціях), тобто в особливих розумових баталіях з допитуваним. І, навпаки, у ході огляду місця події можуть виникати проблемні ситуації, пов'язані, наприклад, з протидією злочинця, який опинився серед понятих під час виконання цієї ж слідчої дії і який прагне знищити сліди свого перебування на місці злочину. Отже, тут має бути тактика чи технологія?

Як видно із наведеного, тут більше запитань, ніж відповідей. Тому, наразі необхідно констатувати, що «технологічне» бачення криміналістики як науки ще далеко від великого майбутнього¹⁸. Принаймні характер зв'язків між цим поняттям і тими, які є сталими в криміналістиці, ще не з'ясований.

Очевидно й те, що криміналістична, передусім, тактична діяльність має ситуаційний і творчий характер. Вона більшою мірою покликана враховувати виявлені слідчим передумови застосування того чи іншого тактичного прийому і не може бути жорстко регламентованою (технологізованою), оскільки в такому випадку вона неминуче набуває характеру владного веління, властивого кримінальній процесуальній нормі, тобто стане правовою нормою.

Тому, наразі є підстави вважати, що нині у вітчизняній криміналістиці судження про технологію розслідування не виходять за рамки постановочної проблеми, яка потребує свого концептуального дослідження, тобто вирішення.

- ¹ Современные криминалистические технологии выходят в свет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.surgutogsm.ru/news/73/>
- ² *Ищенко Е. П.* Некоторые современные достижения российской криминалистики / Е. П. Ищенко: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://opus.kobv.de/ubp/volltexte/2012/5854/pdf/belling_online_S15_41.pdf
- ³ *Когутич І. І.* Основні питання вчення про негативні обставини та їх роль у розслідуванні злочинів: монографія / І. І. Когутич. – Л.: Тріада Плюс, 1999. – С. 21–44.
- ⁴ *Когутич І. І.* Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання: монографія / І. І. Когутич. – Л.: Тріада плюс, 2008. – С. 52.
- ⁵ *Когутич І. І.* Особливості методики розслідування окремих видів злочинів. Курс лекцій / І. І. Когутич. – Л.: Тріада Плюс, 2005. – С. 35.
- ⁶ *Когутич І. І.* Криміналістика: курс лекцій / І. І. Когутич. – К.: Атіка, 2008. – С. 297.
- ⁷ *Когутич І. І.* Допустимість використання криміналістичної гіпнології під час підготовки до допиту / І. І. Когутич. // Вісник ЛНУ ім. Івана Франка. Серія юридична. Вип. 36.2001. – С. 596–601.
- ⁸ Введение в криминалистику // Криминалистика: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 2002. – С. 21.
- ⁹ *Черненко А. К.* Правовая технология как проблема общей теории государства и права / А. К. Черненко. // Современные проблемы юридической науки: Сб. ст. / Под ред. А. К. Черненко. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2000. – С. 8.
- ¹⁰ *Карташов В. Н.* Юридические технологии – перспективные направления исследований в современной науке / В. Н. Карташов // Вестник Ярославского государственного университета. – 2008. – № 6. – С. 46.
- ¹¹ *Колесник И. В.* Арбитражная технология выбора и анализа нормы права, подлежащей применению по делу / И. В. Колесник // Юрист – Правовед. – 2007. – № 4. – С. 13–16.
- ¹² *Мизулина Е. Б.* Совершенствование уголовно-процессуального законодательства. Проект УПК Российской Федерации / Е. Б. Мизулина // Информационный бюллетень Следственного комитета при МВД России. – 2001. – № 1. – (107). – С. 146.
- ¹³ *Мизулина Е. Б.* Уголовный процесс: концепция самоограничения государства: дисс. ... д-ра юрид. наук. / Елена Борисовна Мизулина. – Ярославль, 1991. – С. 22.
- ¹⁴ *Деришев Ю. В.* Проблемы организации досудебного производства по УПК РФ / Ю. В. Деришев. – Омск: Омский юридический институт, 2003. – С. 43–52.
- ¹⁵ *Біленчук П. Д.* Процесуальні та криміналістичні проблеми дослідження обвинуваченого (проблеми комплексного вивчення особи обвинуваченого в стадії попереднього слідства): монографія. / П. Д. Біленчук. – К.: Атіка, 1999. – С. 63.
- ¹⁶ *Образцов В. А.* Понятие и назначение криминалистической тактики / В. А. Образцов // Криминалистика: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 2002. – С. 344; Криминалистика: Учебник / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 2002. – С. 72; *Белкин Р. С.* Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики / Р. С. Белкин. – М.: Норма, 2001. – С. 74, 84–85; Криминалистика: Учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2004. – С. 590–592; *Образцов В. А.* Предисловие ко второму изданию / В. А. Образцов // Криминалистика: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 2002. – С. 17; *Образцов В. А.* Технология, средства, основные направления процесса познания в уголовном судопроизводстве / В. А. Образцов. // Криминалистика: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 2002. – С. 68–80; *Топорков А. А.* Подготовка и производство обыска и выемки / А. А. Топорков // Криминалистика: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. В. А. Образцова. – М.: Юрист, 2002. – С. 471–493.
- ¹⁷ *Барцицька А. А.* Криміналістичні технології: сутність та місце в системі криміналістичної науки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Анастасія Анатоліївна Барцицька; НУ «Одеська юридична академія». – Одеса, 2011. – 19 с.
- ¹⁸ *Князьков А. С.* Криминалистическая технология и криминалистическая тактика: проблемы соотношения понятий / А. С. Князьков // Вестник Томского государственного университета. Вип. № 338 / 2010: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/kriminalisticheskaya-tehnologiya-i-kriminalisticheskaya-taktika-problemy-sootnosheniya-ponyatiy>

Резюме

Когутич І. І. Про перспективи «комп'ютеризації» та сутність «технології» в криміналістиці.

У статті в контексті аналізу перспективних напрямів розвитку криміналістики наведено аргументи на користь двох тез, зокрема про необхідність і реальні перспективи комп'ютеризації, з одного боку, кримінального провадження, з іншого – комп'ютеризації навчання студентів-правників знанням криміналістики, а також про виправданість застосування в тезаурусі криміналістики терміна «технологія», передусім у сенсі його співвідношення з такими окремими й нині вже майже усталеними категоріями, як криміналістична техніка, тактика й методика.

Ключові слова: криміналістика, комп'ютеризація, технологія.

Резюме

Когутич І. І. О перспективах «компьютеризации» и сущности «технологии» в криминалистике.

В статье в контексте анализа перспективных направлений развития криминалистики изложены аргументы в пользу двух тезисов, в частности, о необходимости и реальных перспективах компьютеризации, с одной стороны, уголовного судопроизводства, с другой – компьютеризации обучения студентов-юристов знаниями криминалистики, а также об оправданности применения в тезаурусе криминалистики слова «технология», прежде всего в смысле его соотношения с такими отдельными и на сегодня уже почти устоявшимися категориями, как криминалистическая техника, тактика и методика.

Ключевые слова: криминалистика, компьютеризация, технология.

Summary

Kohutych I. On the «computerization» and the «technology» in criminalistics.

The article deals with the analysis of the promising areas of criminalistics development within which two arguments in favor of two theses are indicated in it. They are the following: the necessity and real prospects of computerization on the one hand, the criminal

proceedings, on the other – the computerization of the law-students during their criminalistics learnings, as well as the justification of application in forensic thesaurus the term «technology», first of all in terms of its relationship with the individual and the most established categories such as the criminalistics techniques, tactics and methodology.

Key words: criminalistics, computerization, technology.

УДК 343.228

Г. М. АНДРУСЯК

Ганна Миколаївна Андрусяк, кандидат юридичних наук, доцент Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ІДЕЯ ПРИРОДНОГО ПРАВА В ОБҐРУНТУВАННІ ПРАВА НА НЕОБХІДНУ ОБОРОНУ

Провідне місце в системі обставин, що виключають злочинність діяння, традиційно належить необхідній обороні, тому сьогодні її ключова роль визнана і у вітчизняному законодавстві, і в доктрині. Визначення сутності необхідної оборони потребує особливої уваги, тому що норма про необхідну оборону встановлює розмежування правомірної і злочинної поведінки. Інститут необхідної оборони притаманний всім законодавствам на всіх етапах розвитку. У демократичному суспільстві кожна особа повинна мати максимум можливостей для захисту порушених прав, тому Україна на конституційному рівні закріпила право кожного на самостійний захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27 Конституції України). Разом із тим необхідна оборона є одним з найбільш неоднозначних інститутів, практика правозастосування якого повною мірою покладається на суб'єктивне сприйняття судді, а в юридичній науці різними є погляди вчених на сутність права необхідної оборони.

Вагомий внесок у дослідження необхідної оборони зробили вчені О. В. Авраменко, Ю. В. Александров, П. П. Андрушко, М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, Н. П. Берестовий, О. М. Боднарук, С. В. Бородін, Я. М. Брайнін, Г. В. Бушуєв, І. А. Гільфанд, О. А. Герцензон, В. О. Глушков, Л. В. Гусар, П. С. Дагель, В. П. Діденко, М. Д. Дурманов, М. Й. Коржанський, О. О. Кваша, С. Г. Келіна, В. М. Козак, А. Ф. Коні, О. М. Костенко, М. І. Мельник, А. А. Музика, А. А. Піонтковський, Н. М. Плисюк, Е. Ф. Побігайло, Л. М. Підкоритова, І. С. Тишкевич, В. І. Ткаченко, Н. Б. Хлистова, Т. Г. Шавгулідзе, М. Д. Шаргородський, М. І. Якубович та інші вчені. Не зважаючи на внесок цих вчених у розробку проблеми необхідної оборони, не вирішеною є наукова дискусія щодо сутності права на необхідну оборону, яка полягає у вирішенні принципово важливого питання – це природне, природжене для людини право, чи воно є необхідним доповненням охоронної діяльності держави. Саме розгляд цього питання є метою даної наукової статті.

Необхідна оборона – одна з найдавніших серед обставин, що виключають злочинність діяння, яка на сучасному етапі закріплена у кримінальному законодавстві всіх держав континентальної системи права. Загальним міжнародним документом, який визнає правомірне позбавлення життя іншої особи задля самозахисту власного життя є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікована Україною 17 липня 1997 р. зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 травня 1994 р., Протоколом № 14 від 13 травня 2004 року¹.

Вчені розглядають необхідну оборону як найдавніший інститут кримінального права, оскільки можливість заподіяння напади на шкоди заради збереження власного життя, здоров'я, майна, а також для захисту третіх осіб, є таким самим «природним правом», як право на життя чи право власності². У зв'язку з цим останніми роками в науковій літературі висловлюється думка про те, що «в сучасній вітчизняній науці кримінального права поняття «необхідна оборона» утворює не просто теоретичну концепцію, а правову парадигму»³. Тобто йдеться про сукупність фундаментальних наукових установок, уявлень і термінів щодо субінституту необхідної оборони, яка приймається і поділяється науковим співтовариством та об'єднує більшість його членів, а також забезпечує спадкоємність розвитку вчення про необхідну оборону.

Відтак постає запитання: чому, не зважаючи на зміну історичних епох, різних політичних режимів, всі джерела кримінального права так чи інакше допускали необхідну оборону? Історично право оборони від небезпеки, що загрожує людині, віднесено до природних, природжених прав, суть яких полягає в тому, що поряд із писаним правом, яке складалося із системи законів, над ним або поза ним існує таке неписане право. Ще у стародавньому римському праві стверджувалось, що право оборони випливає із самої природи речей, оскільки силу треба відбивати силою. У сентенціях Юлія Павла (книга 5) зазначається, що того, хто вбив розбійника, який вчинив посягання на життя, або того, хто хотів вчинити звалтування, не слід карати, адже перший захищав своє життя, а другий – цноту⁴. Природне походження права на необхідну оборону засвідчував і відомий юрист минулого А. Ф. Коні: необхідна оборона існуватиме вічно, тому що ґрунтується на законі необхідності, і цей закон за своєю сутністю вічний. Тому поняття необхідної оборони існує здавна і ніколи